

Trans Mose

- en del af Bovbjergprofilen

Af geolog Jakob Qvortrup Christensen, Fyns Amt, Miljø- og Arealafdelingen

En tur til Bovbjerg Klint i Vestjylland er altid en tur værd. I dette markante profil er alle de glacielle landformers hovedelementer repræsenteret, såsom inderlavning, randmoræne, smeltevandsslette og bakkeø. I dette store perspektiv kan detaljerne dog godt forsvinde. En sådan detalje er Trans Mose, et mindre dødishul i smeltevandssletten.

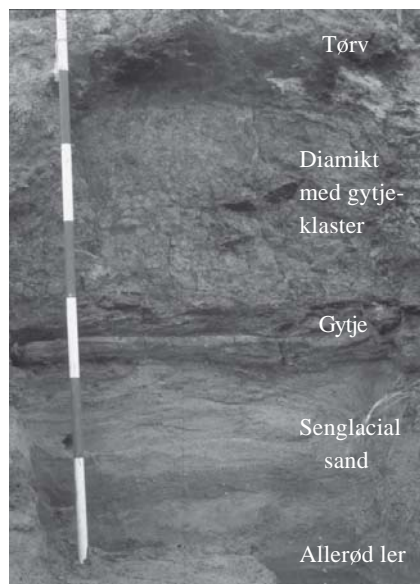
I den sen-glacielle periode var klimaet udsat for nogle meget bratte skift mellem kolde stadialer og varme interstadialer, en historie som afspejles i de grønlandske iskerner, marine borekerner fra Nordatlanten og selvfølgelig også i de danske søsedimenter. Normalt ligger danske søsedimenter begravet under metervis af tørv og gytje, men ved den jyske vestkyst findes flere lokaliteter, hvor det er muligt at se dem i kystklinten. Trans Mose er en af dem. Allerede omkring 1850 dukker de første beskrivelser af en begravet sø i klinten neden for Trans Kirke op. Og i starten af 1900-tallet er den beskrevet i den geologiske litteratur.

Nye undersøgelser ved hjælp af kemiske analyser og dateringer af sedimenterne tyder på, at en stor del af sedimenterne skal henføres til den holocæne varmeperiode, og ikke til den sen-glacielle periode som tidligere antaget.

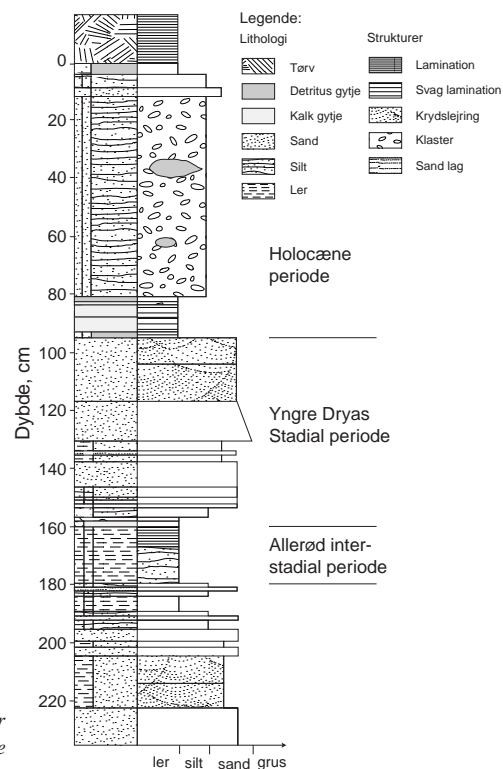
Trans Mose

Den sydligste del af profilet er bedst blotet. Lokaliteten består i hovedtræk af et ca. 75 meter bredt bassin med vekslende søsedimenter. Tidsmæssigt strækker sedimenterne sig fra Senglacial til Holocæn. De meget bratte klimaskift som kendetegner denne periode, medførte meget markante variationer i søens flora, fauna og tilstrømning af sediment fra oplandet. Dette viser sig ved, at søsedimenterne indeholder en meget varieret lagserie af sediment rige på mineraler og organisk materiale.

Under bassinet ses fluvialt aflejret sand. En stor del af dette sand indeholder lokalt materiale som f.eks. moler, flint og omlejret miocænt trækul. Derover følger sediment aflejret på søens bund, som bliver finere opad. De er afsat af tyngdestrømme

Trans Mose. Gytjen midt i billedet er fra tidlig Holocæn. Nederst til venstre, i 160-180 cm's dybde anes leret fra Allerød Interstadial tiden. Midt i diamikten ses et fragment af gytje fra den underliggende gytjeenhed. Skalaen på stokken er 20 cm. (Foto: forfatteren). Den sedimentologiske log til højre svarer til fotoet. (Grafik: TBT)

ud i den nydannede sø. Udviklingen med sediment, der bliver finere opad, kulminerer i et ca. 20 cm tyndt lerlag og et tyndt gytjelag, som indikerer, at bassinets opland bliver mere stabilt. Samtidig viser sedimenterne også, at en markant klimaforbedring finder sted i denne periode. Dateringer af bladfragmenter fra leren og gytjen viser, at de er fra Allerød interstadial tiden, dvs. ca. 14.700 til 12.650 år gamle.

Over det tynde gytjelag ses igen sandede sediment, som indikerer, at oplandet atter bliver ustabil, og at tilstrømningen af materiale til søen stiger. Sedimenterne er fra Yngre Dryas stadiale periode, dvs. ca. 12.650 til 11.500 år gamle.

De sandede sediment overlejres af en ca. 25 cm tyk, markant gytje, som kan findes i det meste af profilet, fordi den stikker ud. Den består af henholdsvis en lys kalkgytje og en mørk detritusgytje. Overgangen fra de sandede sediment til gytje er et resultat af det bratte klimaskift, som fandt sted for ca. 11.500 år siden ved overgangen fra den sen-glacielle periode til den holocæne varmeperiode.

Oven på gytjen ligger et usorteret sedi-

ment, en diamikt, som bl.a. indeholder klaster af gytjen. Diamikten fortæller, at søen i en periode tidligt i Holocæn er blevet tømt for vand, hvorefter bredderne er skredet ud i bassinet. Dette har sammen med den overliggende tørv fyldt den resterende del af dødishullet ud. Udover at få et kikk på, hvordan sedimenterne udvikler sig op gennem lagserien, viser profilet også de enkelte lags kornstørrelsevariation igennem bassinet fra kanten af søen til midt i søen. Det er interessant at se hvor hurtigt sedimenterne ændrer sig horisontalt.

Kørselsvejledning

Trans Mose, som man kan læse mere om i GeologiskNyt 4/00, findes i den sydlige del af Bovbjergprofilen ved høfte 1. Man kommer lettest derhen ved at dreje af mod vest ved Ramme sydvest for Lemvig. Man kan parkere ved Trans Kirke, som ligger helt ude ved kystklinten. Derfra kan man følge stien mod Bovbjerg Fyr og efter ca. 200 m gå ned til stranden gennem en lille slugt, som går midt igennem Trans Mose. ■